

KAVRAMSAL VE FONKSİYONEL AÇIDAN TÜRKLERDE YORGA/RAHVAN BINİCİLİĞİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE TÜRKİYE'DE GELİŞTİRME PERSPEKTİFLERİ

İbrahim YILDIRAN *

ÖZET

"Atlı Bozkır Kültürü" olarak da adlandırılan Eski Türk Kültürü, atı merkez edinen bir hayat tarzından oluşuyordu. Atın sosyal, ekonomik, siyasi, askeri ve dinsel hayatta oynadığı rol, ata dayalı sportif aktivitelerde kıyas kabul etmez bir zenginliğe yol açmıştı. Türk atlı sporlar repertuarında yer alan rahvan/yorga at yarışları bunlardan biridir ve farklı bir yürüyüş tekniğine sahip atlarla yapılmaktadır. Geçmişte ve günümüzde özellikle Türk kültür çevrelerinde yetiştirildiği bilinen rahvan atlar Türk göç hareketleriyle, Selçuklu ve Osmanlılarca da korunarak Anadolu'ya getirilmiştir. Rahvan at yetiştirme ve yarışırma geleneği tüm zorluklara rağmen günümüze kadar ulaşmıştır. Bunda, rahvan at yarışlarının Anadolu'da yaygın olarak gerçekleştirilen mahalli panayır eğlenceleri kapsamında sıklıkla yer almasının payı büyük olmuştur.

Bu çalışmada, rahvan at yetiştiricileri ve yarıştıncılarının gittikçe artan kurumsal yapılanma talepleri sonucunda, Geleneksel Spor Dalları Federasyonu çatısında temsil ve yapılanma imkanına kavuşan rahvan atçılık ve biniciliğin tarihsel gelişim çizgisinin incelenmesi ve Türkiye'de rahvan biniciliğinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için gerekli organizasyonel, fonksiyonel ve teknik düzenlemelerin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler. Rahvan atçılık ve binicilik, Tarih ,Geliştirme tedbirleri.

CONCEPTUAL AND FUNCTIONAL HISTORY OF PACER RACING IN TURKS AND DEVELOPMENT PERSPECTIVES IN TURKEY

ABSTRACT

Old Turkish culture was consist of a horse centered live style. The role of horse in social, economic, political, military and religional live lead to richness in sportive activities based on horse. Pacer horse racing in repertoire of türkish riding sports was realized with horses have different walking technic. Generally, pacers growed in old Türkistan region have been brought in to Anatolia by Turkish migration movements. Special pacer walking technic and tradition of pacer racing were reached today. The most important reason for this is getting the pacer racing in regional festival entertainments.

Pacer horsing and riding had representing and constructing opportunity in the federation of traditional spots branches established as a result of intititional structure wishes of pacer owners. The purpose of this study is to rewiev the historical development line of pacer horsing and riding and to assess the primary modenregulations in order to develop and spread it.

Key Words: Pacer horsing and racing, History, Development.

*Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, ANKARA

GİRİŞ

Bilimsel Çalışmalar, atın ilk olarak Türkler tarafından ehlileştirildiğine ve Kuzey Avrasya'nın geniş bozkırlarında doğan Türk kültürüne bu nedenle "Atlı Bozkır Kültürü" denildiğine işaret ederler.¹ Atı ehlileştirerek, onun insan emrindeki rolünü belirleyen², çekme ve taşıma aracı olmaktan kurtararak binek hayvanına dönüştüren, üzenği ve pantolon gibi koşum ve giyim malzemelerini icat eden³ Atlı Bozkır Kültürü, atı sosyal, ekonomik, siyasî, askerî ve dinsel hayatının vazgeçilmez bir unsuru yapmıştı.⁴ Bayramlar, düğünler, Pazar-panayır türü düzenlemeler, savaş hazırlığı, matem törenleri ve çeşitli nedenlerle yapılan kutlamalar ve ayinler gibi uygulamaların biçimlendirilmesinde müzik ve raks yanında at yarışları önemli bir yer tutuyordu.⁵ Bundan dolayı Çinliler, "Türklerin hayatı atlarına bağlıdır" diyorlardı.⁶

Ata bağlı kültür, at kültürüne dayalı sportif aktiviteleri de ortaya çıkarmış, günümüzde Türkiye'de ve Türk dünyasında halen uygulanmakta olan Bayge, Oğlak kapmaca (Gökbörü/Buzkaşı), Gümüş kapma, Atlı Güreş, Kız Kovalama, Cambı atma, Cirit ve Yorga/Rahvan at yarışları gibi çok sayıda atlı sporu miras bırakmıştır.⁷

Bu geleneksel sporlardan atlı cirit ve yorga/rahvan yarış dışındakiler ülkemizde uygulanmamakta, cirit ise Orta Asya Türklerince bilinmemektedir. Türk dünyasındaki yaygın kullanımıyla yorga/corga salış,Türkiye'de yörelere göre değişiklik göstererek yorga ya da rahvan yarış denilen atlı spor ise ortak geçmiş ve kültürel mirasın tezahürü olarak tüm Türk coğrafyasında farklı önem ve organizasyon derecesinde hayatini sürdürmektedir.

Eski Türk kültür çevrelerinde yetiştirilen ve alışılmışın dışında farklı bir yürüyüş tekniğine sahip "yorga/rahvan at" cinsine dayanan bu at yarışları formu, Türk göç hareketleri ile getirildiği

1) Atın proto-Türkler tarafından ehlileştirildiği hususunda, bk. Franz Hancar, **Das Pferd in praehistorischer und früher historischer Zeit.** (Wien: Verlag Herold, 1956, s. 342); W. Koppers, "Urtürkentum und Urindogermanentum im Lichte der völkercundlichen Universalgeschichte" **Bulleten**, V, 20 (1941), s.522; Laszlo Rasonyi, **Tarihte Türklük** (3. Baskı, Ankara: TKAE yay., 1993), s. 3-6; Wolfram Eberhard, "Nachrichten über Pferderassen und Pferdezücht in Zentralasien nach chinesischen Quellen" **China und seine westlichen Nachbarn** (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1978), s. 143-157. İbrahim Yıldırım, **Tarihi Kaynakları Açısından Türk Spor Kültürü.** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1986), s. 3-10.

2) Necip Fazıl Kısakürek, **At'a Senfoni** (İstanbul, 1984), s.65.

3) Çin ordusu M.Ö. 3. yüzyılda Hun giyimini benimsemiş, böylece süvari pantolonu, çizme ve kalpak Çinlilere Hunlardan geçmişti. Bk. Rasonyi, **a.g.e.**, s. 66.

4) Eski Türklerde atın fonksiyonları için bk. Osman Fikri Sertkaya, "Eski Türk Kültüründe At," **Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık**, Ed.: Emine Gürsoy-Naskali (İstanbul, 1995), s. 25-26; Emel Esin, "Türk Sanatında At", **Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık**, Ed.: Emine Gürsoy-Naskali (İstanbul, 1995), s. 54-90.

5) Emel Esin, **Türk Kosmolojisi: İlk Devir Üzerine Araştırmalar.** (İstanbul, 1979), s. 43-45; ayrıca bk. Özkan İzgi, "İslamiyette Önce Orta Asya Türk Kültürü", **Milli Kültür**, 1, 2 (Şubat 1977), s. 49; Eski Türklerde binicilik ve diğer sportif aktivitelerin uygulanma nedenleri ve fonksiyonları hakkında tafsilat için, bk. İbrahim Yıldırım, "Uygulama Nedenleri ve Fonksiyonları Bakımından Türk Kültürünün Erken Devirlerinde Bazı Sportif Aktivitelerin Görünümü", **Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi**, I, 2 (1996), s.47-57.

6) Esin, "Türk Sanatında At", **a.g.m.**, s. 54.

7) Türk kültür çevrelerinin geleneksel atlı sporları hakkında detaylı araştırmalar için, bk. Yıldırım, **Türk Spor Kültürü**, **a.g.t.**, s.44-69; Mehmet Türkmen, **Türklerde Geleneksel Atlı Sporların Yapılışı, Kaynağı ve Bilinmeyen Yeni Boyutları** (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor ABD., İstanbul 1996), 79-247; Carl Diem, **Asiatische Reiterspiele** (Hildesheim, Zürich, New York: Olms Presse, 1982); Ingeborg Kinzler, **Die Leibesübungen der Zentralasiatischen Völker** (Diss., Universität Graz, 1947), s. 61-82.

Anadolu'da, güçlükle günümüze kadar yaşatılabilmektedir. Rahvan at yetiştirici ve yarıştırcılarının çabaları sonucunda bu spor dalı "Rahvan Binicilik" adıyla Geleneksel Spor Dalları Federasyonu çatısı altında kurumsal yapılanma imkanına kavuşmuştur. Devletin finansal, organizasyonel ve moral desteği ile toplumsal ilgi artmış, buna paralel olarak ta, ülkemizde ilk kez bilimsel yayınlarda ve popüler atçılık binicilik dergilerinde doğrudan rahvan biniciliği esas alan yazılar yayımlanmaya başlamıştır.⁸

Rahvan biniciliğinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasının önündeki engellerin başında, son yıllardaki göreceli artışa rağmen, onun önemini kavrayacak ve gelişim perspektiflerini ortaya koyabilecek literatürün eksikliği ve uygulamayı kolaylaştırabilecek teknik eleman ve donanımın yetersizliği gelmektedir. Rahvan at yetiştirme ve eğitime; barındırma ve ulaştırma; antrenör, binici ve hakem eğitimi; tesis ve malzeme standardizasyonu; soykütüğü, tescil belgeleri, ve veterinerlik hizmetleri; kulüpleşme ve lig organizasyonları ile uluslararası faaliyetler; atçılıkla ilgili kurumlarla koordinasyon ve tanıtım bu çerçevede değerlendirilebilecek problem alanlarıdır.

Bu çalışmada, yeni bir kurumsal sportif yapı olarak henüz toplumumuzun geniş kesimlerince tanınmayan rahvan biniciliğinin tarihi süreç içerisindeki kavramsal ve fonksiyonel seyrinin açıklanması; sosyal, kültürel ve ekonomik alanlardaki öneminin vurgulanması; aktüel durumundan ve mevcut problemlerinden hareketle, geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için gerekli öncelikli düzenlemelerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Tarihsel ve Kavramsal Açından Türklerde Yorga/Rahvan At ve Atçılık

Dört ayaklı hayvanlar doğuştan sahip oldukları çeşitli bacak hareketleri kombinasyonlarıyla hareketlerini gerçekleştirirler.⁹ Atlarda doğal yürüyüş şekilleri adı adım (adeta), tırs ve dört-naldır.¹⁰ Rahvan ya da yorga yürüyüş ise bazı atlarda doğuştan olabildiği gibi, sonradan da öğrenilebilir.¹¹ Ancak bunun için atın en az yüzde 50 oranında rahvan kanı taşıması gerekmektedir.¹² Rahvan kanı bulunmayan atların rahvan yürüyüşü öğrenebilme ihtimali yok denecek kadar azdır.¹³ Bahsedilen "rahvan yürüyüş" tekniği, genel olarak atın herhangi bir tarafındaki ön ve arka ayaklarının aynı zamanda ileriye hareket ettirilmesi ve eş zamanlı olarak yere basması esasına dayanmaktadır. Rahvan yürüyüşün asıl kıymeti, atın daha fazla yükü, daha kısa zaman-

8) Rahvan binicilikle ilgili yazılmış doğrudan kaynaklar için, bk. Mehmet Türkmen, "Geçmişten Günümüze Türkler'de Rahvan (Yorga) Binicilik", **Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi**, III, 4 (1998), s. 53-64; Ertuğrul Güleç, **Türk Rahvan Atı ve Atçılığı** (Ankara, 1996); [Ertuğrul Güleç], "Rahvan Yürüyüş", *Küheylan*, 6 (Mart 1998), s. 38-39; Yücel Gültekin, "Rahvan Atlar Festivali", *Küheylan*, 9 (Haziran, 1998), s.38; İbrahim Yıldırım, "Rahvan Binicilik", **Türkiye Geleneksel Spor Dalları Federasyonu 1997/1998 Faaliyet Raporu** ([İstanbul, 1999]), s.82-84.

9) Valentin Horn, **Das Pferd im Alten Orient** (Hildesheim-Zürich-New York: Olms Presse, 1995), s.59.

10) Atın doğal yürüyüş şekilleri dışında, aralarında nüans ya da tarz farklılıkları olan 12 değişik yürüyüş tekniği ve bunlara ait hareket aşamalarının çizimleri için, bk. Güleç, a.g.e., s. 40-112.

11) Horn, a.g.e., s.60; Güleç, a.g.e., s.160; Türkmen, a.g.m., s.58.

12) Türkmen, a.g.m., s.58; Güleç, a.g.e., s. 160.

13) Güleç, a.g.e., s.160.

da, daha uzun mesafeye daha az yorularak taşıyabilmesinden gelmektedir. Ülkemizde rahvan yürüyüş şekilleri, "rahvan", "kırık rahvan (yorga)" ve "kısa rahvan (düz yorga)" olarak sınıflandırılırken¹⁴, Kazak, Kırgız ve Başkırtlar'da atlar yorgalama (rahvan yürüme) biçimlerine göre "yol yorga", "kiytin yorga", "şaldır yorga", "sapkın yorga", "koy yorga", "su yorga", "taypalma yorga", "koşma yorga", "dökme yorga" ve "varma yorga" gibi adlar alırlar.¹⁵

Türk kültür çevrelerindeki yorga atlara ilişkin ifade zenginliği, atın ilk evcilleştirildiği Orta Asya'da, tarihi süreç içinde ata bağlı olarak gelişen kültürün ve diğer atlara göre sayısal üstünlüğü olan yorga atların sosyal, ekonomik ve kültürel hayatta oynadığı rolün bir sonucudur. Nitekim, özellikle Doğu Türkistan'da rahvan yürüyüşlü olmayan atlara pek az rastlanmakta ve böyle atlar özel bir terim olan "sök-sök" ile adlandırılmaktadır.¹⁶ Bu yürüyüş tarzı, bölgenin dörtlünel koşuya müsait olmayan coğrafi yapısı ve bitki örtüsüne azami uyumu sağlamak ve optimal hareket yeteneği kazanmak için geliştirilmiş olmalıdır. Ayrıca bu atlardaki rahat bir oturma yeri sağlayan düz bir sırt, at sırtında çok uzun yolculuklara çıkan Türklerin aradığı en önemli özellikti.¹⁷

Türkiye Türkçesinde, farsçanın etkisiyle bazı yörelerde ayrıca "Rahvan" olarak ta ifade edilen "Yorga" kelimesinin, arğı- "koşmaya başlamak, hızlı koşmak" fiilinin -m AK ekiyle yapılmış bir türevi olan ve değişik Türk lehçelerinde bir at cinsini ifade eden "arğamak"¹⁸ ile alakalı olduğu faraziyesine karşılık, yorga ile arğamak arasında bir ilişki olmadığı ileri sürülmektedir.¹⁹ Clauson'a göre Yorga sözcüğü, yon- 'yürümek' fiilinin bir türevidir.²⁰

Yorga kavramına ilişkin ilk yazılı veri, Eski Türk Yazıtlarından, 8. Yüzyıla ait Şine-Usu Yazıtı'nın güney cephesindeki "...Yogra Yarışta ordusunu orada mızrakladım" cümlesinde geçmektedir.²¹ Burada "Yorga Yarış" bir step adı olarak verilmiştir.²² Yine, 725 yılında dikilen Tonyukuk Yazıtı'nda geçen, "Yarış ovasında toplanalım ...", "Yarış ovasında yüz bin asker toplandı ..." ²³ ifadelerinden, bahsedilen ovaların ya da düzlüklerin, adlarını, üzerlerinde çeşitli vesilelerle yapılan at yarışlarına izafeten aldıkları anlaşılmaktadır. Divanü Lûgati't Türk'de de, "yarış" kavramı, sportif anlamda daha ziyade at yarışlarıyla ilişkilendirilmiştir.²⁴ Şine-Usu

14) a.g.e., s.40.

15) A. Akmataliyev, **Baba Saltı-Ene Adedi** (Bişkek, 1993), s.141-143' den naklen, Türkmen, a.g.m., s.59; Bk. ayrıca, Cengiz Aytmatov, **Elveda Gülsan**, Çev. Refik Özdek (İstanbul: Ötüken, 1996), s.5 , çev. Notu 1. Tanınmış Kırgız yazar Aytmatov'un eserinde "taypalma yorga Gülsarfnın son anları dramatik bir biçimde tasvir edilmektedir. "Taypalma yorga" ve "Su yorga" dörtlünel koşmasını bilmeyen ama dörtlünel giden yarış atlarını geçen, güzel yürüyüşlü, hızlı, binicisini hiç sarsmayan, su gibi akıp giden, uzun mesafe koşusunda eşsiz bir at cinsidir (bk. aynı not).

16) Esin, "Türk Sanatında At", a.g.m., s.72.

17) Gös. Yer.

18) Arğamak cinsi ve nitelikleri hakkında tafsilat için bk. Esin, "Türk Sanatında At", a.g.m., s. 81-83.

19) Bk. István Vásáry, "Türkçe At ve Atçılık Terimlerinin Rusçaya Tesiri", **Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık**. Ed.: Emine Gürsoy-Naskali (İstanbul, 1995), s. 35.

20) Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish** (Oxford: Clarendon Press, 1972), s. 964. Yon- 'yürümek' ve yorga/yonga ilişkisi üzerine literatür verileri için, bk. Türkmen, a.g.m., s. 54,55.

21) Hüseyin Namık Orkun, **Eski Türk Yazıtları** (Ankara: TDK yay., 1987), s. 176.

22) a.g.e., s. 926.

23) a.g.e., s. 112.

24) Bk. Kaşgarlı Mahmud, **Divanü Lûgati't Türk**. Çev. Besim Atalay (Ankara, 1986), II: 226; III: 10, 72.

Yazıtı'nda, yer adının "yorga yarış" terkihiyle geçmesi, yorga atların varlığını açıklamasından öte, henüz 8. Yüzyılın başlarında yorga at yarışları için belirlenmiş bir spor alanının mevcudiyetini de vurgulamaktadır.

Kaşgarlı Mahmud'un XI. Yüzyıla ait eseri *Divanü Lûgati't Türk*'de yorga at, "yonga at"²⁵ olarak geçmekte, yorga yürüyen "erik"²⁶ ve hem yarış atı olarak, hem de rahvan yürüyüşünden dolayı tercih edilen güzel görünümlü "ıkılaç"²⁷ cinslerinden bahsedilmektedir. Yorga yürüyüşten başka yürüyüş bilmeyen atlara ise "munduz yonga at"²⁸ denilmektedir.²⁹ Esin, Kaşgarlı'nın yorga (rahvan yürüyüşlü) kelimesinin eş anlamlılarına bir çok madde ayırmasının nedenini Doğu Türkistan'da rahvan atlara sık rastlanmasıyla açıklamaktadır.³⁰

Türk atı ve atçılığı Selçuklular tarafından Orta Asya'dan orta ve yakın doğuya getirilmiş ve daha da geliştirilmişti.³¹ Ömer Hayyâm, *Nevrûz-nâme*'sinde Selçuklular devrinde hiçbir milletin atçılığı Türkler kadar bilemediğini yazmıştı.³² Kaynaklara göre Türk atının asıl üstünlüğünü sürat ve dayanıklılıktaki yetenekleri oluşturuyordu. Mübârek Zengî, XII. Yüzyıla ait binicilik hakkındaki risalesi *Feres-nâme*'de, ordunun düzenlediği 100 fersahlık bir mukavemet koşusunu orta boylu bir Türkmen atının rahatlıkla bitirdiğini, diğer atların ise yolda kaldığını anlatmaktadır.³³ Zengî, bazı atlara sonradan rahvan yürüyüşün öğretilmesine karşın, bazılarında rahvan yürüyüşlülüğün doğuştan olduğunu ve rahvan atların rahat bir biniş için kullanıldıkları gibi, av için de tercih edildiklerini belirtmektedir.³⁴ Aynı müellife göre, Türk atlarının toynakları çok güçlü olduğundan nallanmıyorlar, fakat buna rağmen taşlı arazilerde rahatça gidebiliyorlardı.³⁵ Ahmed Eflâkî, XIV. Yüzyıl başlarında Türkiye Selçuklularının başkenti Konya'daki bir tavlada gördüğü yorga atlardan ve yarış sahası olarak kullanılan Filubat Sahrası'ndan bahsetmektedir.³⁶ Bu atlar, daha sonraları Anadolu atları olarak anılacaklardır. Memlûk devri yazarlarından Şihâbettin El-Ömerî'ye göre, XIV. Yüzyıl ortalarında, Kastamonu - Sinop bölgesindeki Candaroğulları beyliğinde, Arab atlarının birinci gelenlerinden daha üstün ve değerli Anadolu atları yetiştirilmekte ve atların soy kütüklerinin tutulduğu ve meziyetlerinin kaydedildiği evler bulunmaktaydı.³⁷

25) DLT, III: 174.

26) DLT, I: 70.

27) DLT, I: 139.

28) DLT, I: 458-9.

29) DLT'de geçen at ile ilgili kavramlar ve yorumları için, bk. Ali Abbas Çınar, "Divanü Lûgati't Türk'te At Kültürü", **Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık**, a.g.e., s. 147-155.

30) Esin, "Türk Sanatında At", s. 72.

31) Selçuklularda at ve atçılık için, bk. Mehmet Altan Köymen, **Alparistan Zamanı Selçuklu Askeri Teşkilatı** (Ankara, 1970), s. 53-72.

32) a.g.e., s. 57.

33) Gös. Yer.

34) Esin, a.g.m., s.72.

35) Gös.yer.

36) Bk. Aydın Taneri, **Türkiye Selçukluların Kültür Hayatı** (Konya, 1977), s. 38.

37) Bk. Faruk Sümer, **Türkler'de Atçılık ve Binicilik** (İstanbul, 1983), s. 17.

Osmanlı Türkçesinde yorga kelimesi, hem hızlı hem de rahvan yürüyüşlü at için kullanılmıştır. XIV. - XIX. yüzyıllar arasında Osmanlı coğrafyasında yazılmış olan Türkçe eserlerde "yorga", "yorgalamak", "yorgalatmak" ve "yorgalık" gibi kavramların sıklıkla yer alması, Osmanlılar'da da bu terimin yaygın kullanımına işaret etmektedir.³⁸ Hatta, yorga yürüyüş, Türk atına has bir stil olarak da değerlendirilmiştir. Nitekim, XVI. Yüzyıl Osmanlı ansiklopedisti Musa Merkez Ef. oğlu Mehmet Efendi, yazdığı Arapça'dan Türkçe'ye sözlükte, "rahvan" anlamına gelen Arapça "him-lâc" kelimesini, "yorga olan Türki feres [at]" olarak açıklamıştır.³⁹ Doğu Türkistan'da çok az rastlanılan rahvan yürüyüşlü olmayan atları tanımlayan "sök sök" tabirinin,⁴⁰ Akhisar'lı Münşi Mehmet Bedrüddin'in 1584'de yazdığı Farsça'dan Türkçe'ye sözlükte, aynı anlamda "sügsüg" olarak verilmesi,⁴¹ eski Türk at kültürünün Osmanlılarda terminolojisiyle birlikte yaşatıldığını göstermektedir.

Osmanlı döneminde çeşitli nedenlerle düzenlenen ve çok çeşitli spor faaliyetlerine sahne olan şenliklerde, rahvan at yarışlarının yapıldığına dair açıklayıcı bir bilgi mevcut değildir. Örneğin, 1675 Edirne şenliği kapsamında önemli yer tutan, üç, dört, altı saatlik ve 25-30 millik mesafelerden yapılan yarışların hangi cins atlar ve koşu tarzlarıyla gerçekleştirildiği belirtilmemiştir.⁴² Ancak, Osmanlı ordusundaki posta Tatarlarının, dörtlü giden fakat yorulduğunda yürüterek dinlenen atlardan daha kısa zamanda uzak mesafeleri hızla katedebilen ve uzun yolculuklara dayanabilen uzun adımlı (eşkin) yorgalara biniyor olmalarından hareketle,⁴³ çok uzun mesafelerdeki performanslarıyla ünlenmiş yorga atların da, bol ödüllü bu tür yarışlara katıldıkları söylenebilir. Edirne şenliğine ilişkin olarak Silâhtar Ağa'nın, "atları yürük olanlar meydan-ı ihşâna nâil oldu" ifadesi,⁴⁴ bu görüşü destekler mahiyettedir. Zira, literatürde yorga ve yürük kelimelerinin eş ya da yakın anlamlı kullanımı söz konusudur. DLT'de "yüğüük"⁴⁵ ve "yüğüük-ğen"⁴⁶ kelimeleriyle karşılanan yürük atlar çok hızlı koşmakta ve bunlara "erik"⁴⁷ adı da verilmekteydi. Erik at kavramı aynı zamanda yorga at için de kullanılmıştır.⁴⁸ Benzer biçimde, XVI. Yüzyıl Osmanlı eserlerinde de, rahvan tabirine köken teşkil eden Farsça "râhvâr" kavramı, "yorga ve yürükgen at" olarak açıklanmaktadır.⁴⁹

Evliya Çelebinin naklettiği, Kara Hasan Paşa'nın, 1664'de elçilik göreviyle gittiği Viyana'ya girişinde yapılan cündilik gösterileri kapsamındaki rahvan yarışlar⁵⁰ ve III. Selim'den sonra İstanbul'da yapılmayan at yarışlarını yeniden başlatan Sultan Abdülaziz döneminde, 1864 yılının ilk

38) XIV.-XIX. Yüzyıllar arasında yazılmış "Yorga" dan bahseden Türkçe kaynaklar, yazarları ve kavramın geçtiği cümle, dize ve maddeler için, bk. **Tarama Sözlüğü VI** (Ankara: TDK yayını, 1972), s. 4668-4671.

39) **a.g.e.**, s. 4669.

40) Bk. Esin, **a.g.m.**, s. 72.

41) Bk. **Tarama Sözlüğü VI**, s. 4669.

42) Bk. Özdemir Nutku, **IV. Mehmet'in Edirne Şenliği** (1675) (Ankara, 1987), s. 106.

43) Bk. Esin, **a.g.m.**, s. 72.

44) Nutku, **a.g.e.**, s. 106.

45) DLT, III: 45.

46) DLT, III: 54.

47) DLT, I: 70.

48) **Gös. yer.**

49) Bk. **Tarama Sözlüğü VI**, s. 4774-5.

50) Bk. Evliya Çelebi, **Seyahatname (1662-1682)**, Cilt: VII (Ankara, 1968), s. 244.

ve sonbahar aylarında Kağıthane'de yapılan biri 3200 m., diğeri 1609 m. mesafeli iki rahvan yarış⁵¹ dışında, Osmanlı kaynaklarında bu atlı spordan pek bahsedilmemektedir. Bunun önemli bir nedeni, Osmanlıların okçuluk ve atlı ciride.düşkünlüğü olmalıdır. Özellikle cirit oyunu, atların savaşa hazırlık eğitiminin bir parçası olması, eğlenceli bir oyun niteliği taşıması ve yabancılar tarafından çok ilgi görmesi gibi nedenlerle, en sık uygulanan ve kaynaklarda yer alan spor branşı olmuş ve doğal olarak diğeri atlı faaliyetleri arka planda bırakmıştır.

Yarışmalar hakkında yeterli malûmat bulunmamakla birlikte, XVI. Yüzyıl Osmanlı ordusunda ve halkın elindeki Anadolu atları arasında çok sayıda yorga/rahvan atın bulunduğu şüphesizdir. XVI. Yüzyıla kadar, özellikle, Anadolu atlarına pek değer veren Venedik, Ceneviz ve diğeri İtalyan Cumhuriyetlerine at satıldığı, ancak XVI. Yüzyılda at ihracının yasaklandığı bilinmektedir.⁵² Ordusu büyük ölçüde süvari olan Osmanlı Devleti, Anadolu ve Rumeli'deki muhtelif haralarda yetiştirilen, zorluklara dayanıklı, atik ve yorulmayan Türk atlarıyla ihtiyacını karşılayabiliyordu.⁵³ Devletin gücünü kaybetmesine paralel olarak Osmanlı'daki Anadolu atı varlığı da, XVII. yüzyıldan itibaren gerilemeye başlamış ve XIX. Yüzyıl ortalarında yabancı ülkelerden at satın alma lüzumu baş göstermişti.⁵⁴ Bu arada, II. Meşrutiyet döneminde, ordunun at ihtiyacını karşılamak ve yerli at soyunu iyileştirmek amacıyla girişimler başlatılmış, 1911'de, "İstanbul İslah-ı Nesl-i Fürs Cemiyeti" kurulmuştu. Bu dönemde at yarışları organizasyonları Balkan savaşına rağmen devam ettirilmiş, hatta bazı koşullarda, Arap, İngiliz ve yerli atlar birlikte yarıştırmış, yerli Anadolu atlarının gösterdikleri performans memnuniyet uyandırmıştı.⁵⁵ Ancak, İstanbul'la sınırlı kalan tedbirler yetersiz kalmaktaydı. Kırım, Osmanlı-Rus, Balkan ve Kurtuluş savaşlarındaki at kayıpları ile Cumhuriyete geçen Türkiye, 1938 yılında kişi başına düşen at sayısı bakımından, 32 at ile, Romanya (116), Macaristan (107), Yugoslavya (84), Bulgaristan (79), Arnavutluk (64) ve Yunanistan (52.8)'dan sonra geliyordu.⁵⁶

Cumhuriyet Döneminde Rahvan Atçılık ve Biniciliğin Görünümü

Ata verilen önemin azalması, atçılıkla ilgili kurumsal yapılanmaların zayıflayarak zamanla dağılması ve süregelen savaşlar yüzünden meydana gelen at kayıplarından, rahvan at da yeterince etkilenmiştir. Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte at yetiştiriciliğine de önem verilerek, dışardan getirtilen damızlık atlarla, yeni kurulan haralarda atçılık canlandırılmaya başlanmış,⁵⁷ ancak eski

51) Bk. Atif Kahraman, **Osmanlı Devleti'nde Spor** (Ankara, 1995), s. 647-8.

52) Bk. Sümer, **a.g.e.**, s. 35,36.

53) İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapukulu Ocakları II** (Ankara, 1988), s. 183-4.

54) Sümer, **a.g.e.**, s. 36. Osmanlılarda atçılığın gerileme nedenleri ve sonuçları hakkında, bk. ayrıca, Eser Tutel, **At ve Atçılık** (İstanbul: İletişim Yay., 1998), s.108-110.

55) 14 Eylül 1913 Pazar günü Kadıköy Uzunçayır'da Donanma Cemiyeti'nin düzenlediği yarışmalarda, 3. koşu Arap, İngiliz ve yerli atların karışık yarışları olarak planlanmış, 5 Arap atının katıldığı bu yarışta ikinciliği yerli Anadolu atının alması büyük başarı sayılmıştı (Kahraman, **a.g.e.**, s. 652).

56) Sümer, **a.g.e.**, s. 37.Tutel, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki at sayısını 450 000 olarak vermektedir (**a.g.e.**, s. 110).

57) Tutel, **gös.yer.**

Türk atçılığının bir mirası olan az sayıdaki Anadolu atlarının yetiştirilmesi ve bunlardan uygun olanların rahvan olarak eğitilmeleri, Anadolu köylüsünün sınırlı imkanları ve sınırsız gayretleri kalmıştı. Rahvan at yarışları, kırsal kesimin bayram, düğün ve panayırlarının en gözde faaliyetlerinden biri olmuş, bu sayede bir gelenek geleceğe taşınabilmiştir. 1950'lerden itibaren motorlu taşıtların artışına paralel olarak sosyal ve ekonomik hayattan çekilmeye başlayan rahvan at, her şeye rağmen Anadolu'da korunmuş, asırlar boyu Türk kültür dokusuna derinlemesine nüfuz etmiş at sevgisi ve rahvan at yarıştırmaya tutkusu galip gelmiştir. Bununla birlikte, motorlu araçların hizmet veremediği dağlık bölgelerde rahvan atın göreceği fonksiyonun anlaşılması üzerine, 1960'da, Kars-Göle'de rahvan at harası kurmak için planlar geliştirilmiş, ödenek tahsis edilmiş, ancak, 27 Mayıs ihtilalinden sonra proje gerçekleştirilememiştir.⁵⁸

Rahvan biniciliğinin günümüze dek yaşatılmasının, büyük ölçüde, Anadolu'nun bir çok yerinde geleneksel olarak ilk ve sonbahar aylarında düzenlenen panayırlara bağlı olduğu söylenebilir. Bir tür fuar ve şenlik görünümü veren panayırlar, sosyal, ekonomik ve kültürel hareketliliğin ana kaynağını oluşturmaktaydılar. Panayırların başlıca sportif aktiviteleri, canbazların çeşitli hüner gösterileri dışında, yöresel yaygınlığı oranında, karakucak ve yağlı güreşlerle, atlı ciritle ve rahvan at yarışlarıdır. Dolayısıyla, panayırlar diğer geleneksel sporlarla birlikte rahvan biniciliğinin nesiller arası transferinde en önemli fonksiyonu üstlenmiş kurumlar olarak görülebilir.⁵⁹

Rahvan binicilik günümüzde, Karadeniz Bölgesinde: Ordu, Samsun, Sinop, Trabzon, Artvin, Tokat, Kastamonu, Zonguldak, Bartın ve Gümüşhane; Ege Bölgesinde: Denizli, İzmir, Manisa, Muğla, Afyon, Aydın ve Kütahya; Marmara Bölgesinde: Bursa, Sakarya, Balıkesir, Kocaeli ve Çanakkale; Doğu Anadolu Bölgesinde: Erzurum, Kars, Ağrı, Elazığ ve Malatya; İç Anadolu Bölgesinde: Ankara, Konya ve Eskişehir; Akdeniz Bölgesinde: Antalya ve Burdur; Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Şanlıurfa il sınırları içinde uygulanmakta ve Türkiye coğrafyasında yaygın bir dağılım göstermektedir.⁶⁰ Ayrıca, yarışmalar için "rahvan" kavramı yerleşmiş ve resmîyet kazanmış olmakla birlikte, "atlarda rahvana yakın bir yürüyüş biçimi, yumuşak rahvan" anlamında, tarihi "yorga" kavramı da toplumsal hafızada yaşatılmaktadır.⁶¹

Ülkemizdeki at tipleri arasında rahvan yürüyebilenler, Canik, Hınıs ve Ayvacık Midillisi atları ile, Kars-Göle ve Kastamonu-Daday'da yetiştirilen rahvan atlardır. İçlerinde doğuştan rahvanların da bulunduğu Canik atları, Samsun ilinin sahil kısımlarında; Terme ve Çarşamba ovalarında

58) Bk. Güleç, Türk Rahvan Atı ve Atçılığı, s. 113.

59) Yazar, çocukluk ve gençliğinin geçtiği Ordu'nun Akkuş ve Ünye ilçelerinde panayırların bu fonksiyonlarına bizzat şahit olmuş, geleneksel sporlarla ilk olarak panayırlarda tanışmıştır.

60) Bk. Güleç, Türk Rahvan Atı ve Atçılığı, s. 165. Güleç'in verdiği 1996 yılında rahvan yarış yapılan yöreler listesine, 1997'de düzenlenen Rahvan Binicilik Türkiye Şampiyonasına katılan iller ilave edilmiştir.

61) Yorga kavramı, İshaklı/Bolvadin, Bayat/Emirdağ (Afyon); Eğridir köyleri (Isparta); Gelenbe/Kırkağaç (Manisa); (Bursa); Üçüyük/Altıntaş (Kütahya); (Tokat); (Eskişehir); Kandıra (Kocaeli); Sungurlu (Çorum); (Samsun); Taşova Köyleri (Amasya); (Trabzon); Şavşat (Artvin); (Kars) ve ilçeleri; (Van); Ağın (Elazığ); Gündüzbey (Malatya); Koyulhisar (Sivas); Köşker (Kırşehir); (Niğde); Mut ve köyleri (İçel); Sultaniye (Konya); Nebiler/Serik (Antalya) ve Döğüşbelen (Muğla)'de yaşatılmakta, Merzifon (Amasya); Yavuz/Şavşat (Artvin); Antakya (Hatay) ve (Kars)'ta ise "yorga" olarak ifade edilmektedir. Bk. Derleme Sözlüğü, XI (Ankara: TDK Yay., 1979), s. 4298.

serbest halde yetiştirilmektedir. Yük taşıma ve çekme işlerinde başarılı olan, asabi, çevik ve güçlü Canik atları, rahvan yürüyüşlerinden dolayı İstanbul arabacıları tarafından tercih edilmekteydiler.⁶² Rahvan yürüyüşlü at Cinslerinden olan ve numuneleri azalan Hınıs atı, Hınıs çevresi ile Sarıkamış'ta yetiştirilmektedir. Ön ayakları artlarından kısa olduğu için "Hınısın Kolu Kısası" adı da verilen, dayanıklı, çevik ve süratli Hınıs atı, binek olarak kullanıldığı gibi, çevikliklerinden dolayı cirit oyunu için de eğitilmektedir.⁶³ Çanakkale'nin Bayramiç ve Ayvacık çevresinde yetiştirilen, yerden yapılı, tıknaz ve dayanıklı Ayvacık Midillisi, rahvan yürüyüşüyle tanınmakta ve bu özelliği ile yörede çok makbul sayılmaktadır. Ayvacık midillileri, eskiden yılki halinde yetiştirilmekte, üç dört yaşına kadar merada serbest bırakıldıktan sonra, kementle yakalanarak terbiye edilmekteydiler.⁶⁴ Ayrıca, Kastamonu'nun Daday ilçesinde yetiştirilen ve Oryantal ırk da denilen Türk-Arap atı karışımı rahvanlarla, Göle'de yetiştirilen rahvan at cinslerine de rağbet edilmektedir.⁶⁵

Günümüzde, genellikle sosyal yardımlaşma dernekleri yararına düzenlenen rahvan at yarışları, tahminin üzerinde seyirci kitleleri çekmekte ve organizasyon giderleri karşılandıktan sonra, elde edilen gelire yörenin önceden belirlenmiş bir ihtiyacı giderilmektedir. Bu olgu, toplumsal dayanışmada rahvan biniciliğinin üstlendiği sosyal ve ekonomik fonksiyonu açıkça vurgulamaktadır. Rahvan at yarışı organizasyonları son yıllarda giderek artmış ve 1996'da 108'i yerel yönetimlerce de desteklenmiş 300 civarında yarış sayısına ulaşılmıştır. Bu faaliyetlere yaklaşık 3 bin rahvan atın iştirak ettiği ifade edilmektedir.⁶⁶ Ortaya çıkan tablo, geleneksel bir sporu kendi imkanlarıyla yaşatmaya, geliştirmeye ve yaygınlaştırmaya çalışan rahvan at yetiştirici ve yarıştırcılarının spor olarak tanınma ve resmi teşkilatlanma taleplerini arttırmıştır. Bununla birlikte, DPT VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994), Geleneksel Spor Dallarının Geliştirilmesi Özel İhtisas Komisyonu Raporunda, atıcılık, avcılık, binicilik, okçuluk, güreş ve cirit sporları, tarihsel gelişimleri, aktüel durumları ve geliştirme-yaygınlaştırma perspektifleri ile ele alınmış, rahvan binicilik geleneksel sporlar kapsamında değerlendirilmemiştir.⁶⁷

Kurumsal Yapılanma Dönemi ve Geliştirme Perspektifleri

Rahvan binicilik, 20 Haziran 1996'da kurulan GSGM Geleneksel Spor Dalları Federasyonu bünyesine alınmış ve oluşturulan "rahvan binicilik asbaşkanlığı" ile kurumsal ve sportif yapılanma imkanına kavuşmuştur. Rahvan binicilik sporunun kamuoyuna tanıtılması, geliştirilmesi,

62) Bk. Güleç, **Türk Rahvan Atı ve Atçılığı**, s. 52,53; Tutel, **a.g.e.**, s. 134.

63) Güleç, **aynı eser**, s. 67.

64) Tutel, **a.g.e.**, s. 133; Güleç, **aynı eser**, s. 49.

65) Türkmen, "Geçmişten Günümüze Türkler'de Rahvan (Yorga) Binicilik", **a.g.m.**, s. 59.

66) Güleç, **aynı eser**, s., 165.

67) DPT, **Geleneksel Spor Dallarının Geliştirilmesi** (Ankara, 1990), s. 25-73. Yaklaşık elli sayfa tutan binicilik raporunda "rahvan" kavramı bir kez dahi zikredilmez iken, ileride Türkiye'de de uygulanabilir düşüncesiyle Uluslararası Binicilik Federasyonunun "Mukavemet Yarışı Yönetmeliği" tercüme edilerek rapora eklenmiştir.(Bk. **aynı eser**, s. 99-106).

yaygınlaştırılması, uygulamalardaki problemlerin belirlenmesi ve özellikle başta organizasyon deneyimleri yüksek Türk Cumhuriyetleri ile olmak üzere uluslar arası bağlantıların kurulması, öncelikli çalışma alanlarıydı. Nitekim, bu çerçevede 21 Aralık 1997'de Bursa-Orhangazi Hipodromunda ilk ferdi Türkiye şampiyonası gerçekleştirilmiş, medyanın gösterdiği ilgi, kamuoyunun dikkatini bu spora yöneltmiştir. İlk Türkiye şampiyonası, sadece geleneksel bir sporun yaşatılması niyetinin somut bir göstergesi olmakla kalmamış, uygulamaya ilişkin çeşitli eksiklik ve yetersizliklerin belirlenmesini de sağlamıştı. At tescil formlarının hatalı ve düzensiz oluşu; cepli madraba bezi, kurşun ağırlıklar ve kantar gibi teçhizatların yokluğu nedeniyle, atların yarış kategorilerine göre eyer ve binici dışında taşınmaları gereken ağırlıkların uygulanamaması; bazı at donanımlarının rahvan binicilik için uygun olmaması; atların bölgelerinden yarışma mahalline ilkel şartlarda taşınmaları; soy kütüklerinin ve sağlık karnelerinin olmayışı nedeniyle - haklı olarak- hipodroma alınmak istenmemeleri, gözlemci raporuna göre en önemli eksikliklerdi.⁶⁸ Türkiye şampiyonasının ardından, faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesinin ana unsurlarından olan hakemlerin yetiştirilmesi amacıyla bir "Rahvan Binicilik Hakem Kursu" açılmış,⁶⁹ düzenlenen bir toplantıda, bölgelerinde rahvan at yarışları yapılan Geleneksel Spor Dalları Federasyonu İl Temsilcilerinden, rahvan biniciliğin yerel problemleri ve çözüm yolları hakkında bilgi alınmıştır.⁷⁰

1998 yılında rahvan binicilik sporunun gelişiminin ön şartı olan yönetmelik çalışmaları tamamlanmış ve "geleneksel olarak yapılan atlı rahvan binicilik sporunu ülke düzeyinde disiplin altına almak, ortak kuralları ile yapılmasını sağlamak, uluslararası yarışmalara katılmak ve organize etmek" amacını taşıyan "Rahvan Binicilik Müsabaka Yönetmeliği" Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.⁷¹ Yönetmelik esasları büyük ölçüde Anadolu'daki geleneksel uygulamalara sadık kalınarak hazırlanmıştır. Buna göre, resmi ve özel olarak düzenlenen yarışmalar, puantaj (averaj) ve eleme usûllerinden birine göre, düz ya da döner pistte, 7 asıl ve 3 yedek sporcu ve attan oluşan takımlar arasında, ikili veya çoklu müsabakalar şeklinde yapılacaktır. Yarış kategorileri ve mesafeleri de, Tozkoparan (800 m.), Deste (1000 m.), Ayak (1200 m.), Küçük Orta (1600 m.), Büyük Orta (2000 m.), Başaltı (2200 m.), ve Baş (2400 m.) olarak belirlenmiştir. Yönetmeliğin 6. Maddesinde resmi rahvan binicilik yarışmalarına iştirak edecek kulüp takımlarının Genel Müdürlük tarafından tescil edilmiş olmaları ve yeter sayıda yönetici, eğitici, sporcu, at ve malzemeye sahip olmaları şart koşulmuştur.

Rahvan at yarışları, Türk Dünyası ve Moğolistan dışında, Avrupa ve Amerika'nın bir çok ülkesinde ve Japonya'da da uygulanmakta, bu nedenle amaca uygun çeşitli rahvan at cinsleri yetiştirilmektedir.⁷² Özellikle rahvan atçılık ve binicilik alanında sistemli bir faaliyet gösteren

68) Ertuğrul Güleç, 21 Aralık 1997 Tarihinde Bursa Orhangazi Hipodromunda Yapılan Türkiye Rahvan Binicilik Ferdi Şampiyonası Gözlemci Raporu. (Ankara, 26.12.1997), Geleneksel Spor Dalları Federasyonuna Sunulan Rapor (Teksir).

69) Rahvan Binicilik Hakem Kursu, 21-22 Şubat 1998'de Bursa'da açılmış, 20 kursiyere hakemlik lisansı verilmiştir.

70) İl Temsilcileri Toplantısı, 16-17 Haziran 1998'de Alanya'da yapılmıştır.

71) "Rahvan Binicilik Müsabaka Yönetmeliği", Resmi Gazete, 6 Haziran 1998-Sayı: 23364, s. 10-18.

72) Dünyadaki rahvan at cinsleri için, bk.Güleç, Türk Rahvan Atı..., s.135-6.

Amerika Birleşik Devletlerinde, sadece rahvan atlar için kurulmuş çok sayıda hara mevcuttur.⁷³ Bu haralarda dört çeşit rahvan at cinsi geliştirilmiştir.⁷⁴ Resmi olarak, United States Trotting Association adlı kurumun çatısı altında organize edilen rahvan yarışlar büyük ilgi görmektedir. Doğuştan rahvan yürüyüştü atlara pek sık rastlanmadığından, rahvan atlar, atlı doğa gezintileri ve spor amacıyla rağbet gördükleri bölgelerde sayısal olarak yetersiz kalmaktadır. Bu çevrelerde rahvan atlar yüksek fiyatlara satılabildiklerinden,⁷⁵ yetiştiriciler genetik donanımları uygun atları tespit ederek rahvan eğitime tabi tutmaktadırlar.⁷⁶ Bu örnek, rahvan atçılık ve biniciliğin geliştirilmesinde önceliğin, bu sporun uygulanabilmesi için temel şart olan rahvan at yetiştiriciliğinin bir sisteme bağlanması olduğunu göstermektedir. Ülkemizde ise, münferit ve gönüllü rahvan at yetiştiriciliği söz konusudur. Yöresel geleneklerden kaynaklanan değişik yetiştirme teknikleri de kaybolmak üzeredir. Canik atları dışında, içlerinde doğuştan rahvan yürüyenlerine rastlanılmadığı göz önüne alınırsa, bu sporun yaşatılması için uygun Anadolu atlarının özei haralarda rahvan olarak eğitilmeleri bir zorunluluktur.

Osmanlı Devletinden devralınan ve Cumhuriyet döneminde devam ettirilen hara kurma geleneği ve bilgi birikiminden yola çıkılarak, rahvan yürüyebilen değişik at cinslerinin korunabildiği bölgelerde belirlenecek pilot illerde, "rahvan at yetiştirme merkezleri" kurulmalıdır. Böylece, Canik, Ege Midillisi, Hınıs, Daday ve diğer Anadolu at cinslerinin yaşatılması ve rahvan binicilik sporuna taban teşkil edecek atların sürekliliği sağlanabilir. Kapsamın geniş tutulmasıyla, aynı merkezlerde cirit atlarının yetiştirilmesi de mümkündür. Merkezi konumu nedeniyle Ankara'da, Atatürk Orman Çiftliği arazisinde kurulan yeni hipodrom civarında mevcut ve müsait alanda, rahvan yarışlar, atlı cirit ve polo oyunlarının yapılabileceği bir "Geleneksel Atlı Sporlar Hipodromunun kurulması ve tesis çevresinde "Geleneksel Atlı Sporlar Araştırma, Geliştirme ve Uygulama Merkezi" oluşturulması, kültürel mirasın geliştirilmesi ve gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir rol oynayacaktır.

Devletin genel bir atçılık politikası olması durumunda gerçekleşme şansına sahip olan bahsedilen yapılanmalar dışında, ilgili spor federasyonu uygulamaya yönelik iyileştirme çalışmaları yapılmalıdır. Bu bağlamda, mevcut rahvan at eğitiminin modernizasyonu ve çağdaş tekniklerin yaygınlaştırılması gerekmektedir. Ülkemizde tayların rahvan yürüyüş eğitimlerinde kullanılan yöntemlerin başlıcaları, yumuşak tarlada arka ayaklara kurşun ya da tahta ağırlık bağlamak, aynı yandaki ayak bileklerine köstek vurmak veya aynı yandaki ön ve arka bacakları diz üstünden kayışla limitlemektir.⁷⁷ Çağdaş rahvan at eğitiminde en etkin yöntem, limitleme kayışı yardımıyla yapılandır. ABD'de, rahvana yetenekli tırıs atlarında rahvan yürüyüşü pekiştirmek ve yarışmalarda ayak bozmayı önlemek için, hafif, çok sağlam naylon materyalden

73) H.H. Schroder, "Traber-Zucht und Sport", in: **Handbuch Pferd**, Red. : P. Thein (München: BLV, 1990), s. 595.

74) Bunlar, Tennessee Walking, Saddle Bred, Missouri Fox ve American Walking Horse cinsleridir (Güleç, **Türk Rahvan Atı...**, s.135).

75) Bir rahvan at, 1982'de ABD'de 8 milyon 250 bin Dolara satılmıştır (Bk. Güleç, **Türk At Irkklan**, s. 221).

76) Valentin Horn, **Das Pferd im Alten Orient** (Hildesheim: Olms Presse, 1995), s. 203.

77) Türkiye'de rahvan at yetiştirme teknikleri ve tasviri çizimleri için, bk. Güleç, **Türk Rahvan Atı...**, s. 119-130.

ve asla doku zedelenmesine yol açmayan limitleme kayışları kullanılmaktadır. Kayışlar atın aynı yandaki ön ve arka bacaklarına gövdeye yakın üst kısımlardan serbestçe dolanmakta ve atın rahvan hareket formunu gerçekleştirmesine imkan tanırken, her türlü yürüyüş değişikliğini engellemektedir.⁷⁸ Anadolu'da kullanılan limitleme kayışları ergonomik dizayna sahip olmadıkları için sürtünme nedeniyle bacakları tahriş etmekte ve yara oluşturmaktadır.⁷⁹

Rahvan yürüyüşün öğretilmesinde teknik malzeme önemli olmakla birlikte, rahvan at eğitiminin de pedagojik esaslara dayalı öğretim teknikleri konusunda yeterli donanıma sahip olması gereklidir. Bu nedenle, uzman yetiştiriciler gözetiminde eğitici kursları açılmalı ve bu konuda önde gelen Türk Cumhuriyetleri ve ABD ile eğitim ve teknoloji alanlarında işbirliği yapılmalıdır. Rahvan binicilik müsabaka yönetmeliğinin, eğitim esaslı dış faaliyetleri teşvik eden hükümlerinden hareketle, rahvan at binici ve hakem eğitimi için dışardan uzmanlar davet edilerek kurslar düzenlenmeli, yurtdışında bu alanlarda yapılan eğitim amaçlı faaliyetlere hakem, binici ve eğiticiler gönderilmelidir.

Rahvan biniciliğinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasının önündeki engellerden biri de, külpleshmenin henüz gerçekleşmemesidir. Mevcut atlı spor kulüpleri çatısında ya da doğrudan "rahvan binicilik kulübü" adı altında kulüp kuruluşları kolaylaştırılmalı ve özendirilmelidir. Rahvan biniciliğinin yaygın olduğu bölgelerde, İl Spor Müdürlüklerinin rahvan binicilik takımları oluşturmaları sağlanmalıdır. Bölge takımlarının kuruluşu ile, rahvan at yetiştiricileri bölge antrenörü olarak istihdam edilmelidir. Bölgeler arası yarışmalarda, atlara kalış süreleri içinde barınma, beslenme ve veterinerlik hizmetleri verilebilecek at barınaklarının inşası gereklidir. Kuruluşları gerçekleştiğinde ve yeterli finans kaynakları sağlandığında, at barınaklarının işletmesi kulüplere devredilebilir.

Yarışmalara götürülen atların taşınmaları başlı başına bir problem olup, ilkel şartlarda gerçekleştirilmekte, bu süreçte atlar ve sahipleri zarar görmektedir. Atların rahat ve güvenli taşınabilmeleri için, iniş-çıkış düzenekleri at anatomisine uygun, yanları yumuşak panellerle donatılmış, havalandırma sistemi bulunan, her at için ayrı kabin esasına dayalı vanlar temin edilmelidir. Ülkemizdeki bazı "Country Club" lerde kullanılan 6-9 atlık vanlar,⁸⁰ rahvan biniciliğinin yoğun olarak uygulandığı İl Spor Müdürlükleri ve kurulacak rahvan binicilik kulüpleri tarafından örnek alınabilir.

Başlık, dizgin, nal ve eyer gibi at teçhizatlarının standardizasyonu için teknik şartnameler hazırlanmalı ve uluslar arası normlarla benzerlik ve farklılıkları belirlenmelidir. At koşum takımlarının imalatı ile uğraşan az sayıdaki zanaatkar tespit ve teşvik edilmelidir. Rahvan biniciliğinin geliştirilmesi, atıcılığın gerilemesi sürecinde doğal olarak yok olmaya başlayan nalbantlık,

78) Horn, a.g.e., s. 203; Modern limitleme kayışı ve koşu esnasında at üzerindeki görünümü için, bk aynı eser, s. 175.

79) Anadolu tipi limitleme kayışı çizimi için, bk. Güleç, *Türk Rahvan Atı...*, s. 122.

80) Bk. "Anadolu Country Club'da Doğa ve Spor İç İçe", *Küheylan*, 7 (Nisan 1998), s. 17-18; Vanlarda teknik ve hukuki zorunluluklar, at alıştırmaları ve yüklemeleri yöntemleri, vanda at donanımı hakkında, bk. İpek Uluç, "Atlarınızın Taşıma Aracı Van", *Küheylan*, 8 (Mayıs 1998), s. 34,35.

saraçlık ve eyercilik gibi at merkezli geleneksel mesleklerin de ihyası için vesile olacaktır.

Ülkemizde gelişmekte olan atlı doğa turizminde, sert tırnak yapılarıyla dağlık ve taşlık engeli arazilerde rahvan yürüyüşleriyle uzun mesafelerde yüksek performans gösteren Anadolu atları tercih edilmektedir. Avrupalı atlı doğa turizmcileri de bu niteliklerinden dolayı Anadolu atlarına rağbet etmeye başlamışlardır.⁸¹ Nitekim, son yıllarda Kastamonu-Daday rahvan atlarına Almanların ilgisinin arttığı gözlenmektedir.⁸² Böylece, Türk rahvan atları için yeni ve özendirici bir pazar oluşmaya başlamaktadır.

Sonuç

Eski Türk kültüründe at, sosyal, ekonomik, siyasi ve askeri hayatta merkezi bir rol oynamaktaydı. Bunun bir tezahürü olarak, ata dayalı sportif aktiviteler çeşitlilik göstermekte ve bunlar arasında yorga/rahvan atlarla yapılan yarışlar önemli yer tutmaktaydı. VIII. Yüzyıl Türk Yazıtlarında ilk kez yazılı olarak geçen yorga kavramı, Selçuklu ve Osmanlı dönemi kaynaklarında atın bir yürüyüş biçimi anlamında yer almakta, seyrek de olsa yarışmalardan bahsedilmektedir. Veriler, yorga at yetiştirme ve yarışırma kültürünün değişik zaman ve mekanlarda devam ettirildiğini göstermektedir. XVII. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devletinin güç kaybı paralelinde atçılık sisteminin bozulmasıyla, Anadolu'da rahvan atlara kaynaklık eden yerli at sayısı azalmış ve süregelen savaşlardaki at kayıplarıyla Cumhuriyete geçilmiştir.

Cumhuriyet döneminde, halkın gayretleriyle yaşatılmaya çalışılan rahvan at yetiştiriciliği için, 1960 yılında bir hara kurulması gündeme gelmişse de, proje hayata geçirilememiştir. Ancak, halkın at sevgisi ve rahvan at yarışırma tutkusu neticesinde rahvan yürüyebilen Canik, Hınıs, Daday ve Ege Midillisi gibi çeşitli at cinsleri Anadolu'da muhafaza edilebilmiştir. Rahvan atçılarının talepleriyle, 1996'da Geleneksel Spor Dalları Federasyonu çatısında asbaşkanlık düzeyinde kurumsal yapılanma imkanına kavuşan rahvan binicilik, müsabaka yönetmeliğinin yürürlüğe girmesiyle ülke genelinde ortak, bağlayıcı kurallar altında yapılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte yeni bir spor dalı olarak bir takım kurumsal yapılar ihtiyacı duyulmaktadır. Bunların başında, devletin genel atçılık politikaları ile gerçekleştirilebilecek; rahvan at yetiştirme merkezlerinin, rahvan at yarışları hipodromlarının ve atlı sporlar araştırma, geliştirme ve uygulama merkezlerinin kurulması gelmektedir. Rahvan biniciliği geliştirmeye yönelik öncelikli çalışmalar ise; mevcut yetiştiricilik sisteminin modernizasyonu ve çağdaş yöntemlerden limitleme kaybı

81) Yücel Gültekin, "Doğa Turizmi, At ve Atçılık", *Küheylan*, 9 (haziran 1998), s. 35.

82) Türkmen, *a.g.m.*, s. 59.

teknığının yaygınlaştırılması; ilkel şartlarda yapılan at nakillerinin önüne geçilerek, atların rahat ve güvenli taşınmalarını sağlayan modern vanlardan istifade edilmesi; yarışma bölgelerinde atlara ikamet, beslenme ve sağlık hizmetleri verilebilecek at barınaklarının kurulması; bu sporun yaygın olduğu bölge merkezlerinde nizami koşu alanlarının tesisi; at koşum takımlarında rahvan binicilik için standartların geliştirilmesi; atların soykütüğü ve sağlık karnelerinin ilgili kurumlarla işbirliği içinde çıkartılması ve denetlenmesi; binici, yetiştirici ve hakem eğitimi kursları açılması konularında yoğunlaşmalıdır. Bu alanlarda, yönetmelik esaslarına göre, rahvan atçılık ve binicilikte ileri ülkelerle, özellikle de Türk Cumhuriyetleri ve ABD ile bilgi ve teknoloji alışverişinde bulunulmasının sağlıklı bir gelişim için gerekli olduğu açıktır.

KAYNAKLAR

- Akmataliyev, A., *Baba Sa'm-Ene Adedi*. Bişkek, 1993.
- "Anadolu Country Club'da Doğa ve Spor İç İçe", *Küheylan*, 7 (Nisan 1998), s. 17-18.
- Aytmatov, C., *Elveda Gülsan*. Çev.: Refik Özdek, Ötüken Yay., İstanbul, 1996.
- Clauson, G., *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Clarendon Press, Oxford, 1972.
- Çınar, A.A., "Divanü Lügati't Türk'te At Kültürü", *Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık*, Ed.: Emine Gürsoy-Naskali, İstanbul, 1995, s. 147-155.
- Diem, C., *Asiatische Reiterspiele*. Olms Presse, Hildesheim, Zürich, New York, 1982.
- Eberhard, W., "Nachrichten über Pferderassen und Pferdezucht in Zentralasien nach chinesischen Quellen", *China und seine westlichen Nachbarn*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1978, s. 143-157.
- Esin, E., *Türk Kozmolojisi: İlk Devir Üzerine Araştırmalar*. İstanbul, 1979.
- Esin, E., "Türk Sanatında At", *Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık*, Ed.: Emine Gürsoy - Naskali, İstanbul, 1995, s. 54-90.
- Evliya Çelebi, *Seyahatname (1662-1668)*. Cilt IV, Ankara, 1968.
- Güleç, E., *Türk Rahvan Atı ve Atçılığı*. Ankara, 1996.

- Güleç, E., "Rahvan Yürüyüş", *Küheylan*, 6 (Mart 1998), s. 38-39.
- Güleç, E., "21 Aralık 1997 Tarihinde Bursa Orhangazi Hipodromunda Yapılan Türkiye Rahvan Binicilik Ferdi Şampiyonası Gözlemci Raporu." GSMG Geleneksel Spor Dalları Federasyonu'na Sunulan 26. 12. 1997 Tarihli Rapor.
- Gültekin, Y., "Doğa Turizmi, At ve Atçılık", *Küheylan*, 9 (Haziran 1998), s. 35.
- Gültekin, Y., "Rahvan Atlar Festivali", *Küheylan*, 9 (Haziran 1998), s. 38.
- Hancar, H.H., *Das Pferd in praehistorischer und früher historischer Zeit* Verlag Herold, Wien, 1956.
- Horn, V., *Das Pferd im Alten Orient* Olms Presse, Hildesheim, Zürich, New York, 1995.
- Izgi, Ö., "İslamiyetten önce Orta Asya Türk Kültürü", *Milli Kültür*, 1, 2 (Şubat 1977), s. 43-50.
- Kahraman, A., *Osmanlı Devleti'nde Spor*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995.
- Kaşgarlı Mahmud, *Divanü Lügati't Türk*. Çev.: Besim atalay, 4 Cilt, TDK Yay., Ankara, 1985-1986.
- Kisakürek, N.F., *Ata Senfoni*, İstanbul, 1984.
- Kinzler, I., *Die Leibesübungen der Zentralasiatischen Völker*. Diss., Universitaet Graz, 1947.
- Koppers, W., "Urtürkentum und Urindogermanentum im Lichte der völkerkundlichen Universalgeschichte", *Bulleten*, V, 20 (1941), s. 481-525.
- Köymen, M.A., *Alparslan Zamanı Selçuklu Askeri Teşkilatı*. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1970.
- Nutku, Ö., *IV. Mehmet'in Edime Şenliği*. TTK Yayını, Ankara 1987.
- Orkun, H. N., *Eski Türk Yazıtları*. TDK Yay., Ankara, 1987.
- "Rahvan Binicilik Müsabaka Yönetmeliği", *Resmî Gazete*, 23364, 6 Haziran 1998.
- Rasonyi, L., *Tarihte Türklük*. 3. Baskı, TKAE yay., Ankara, 1993.
- Schröder, H.H., "Traber-Zucht und Sport", *Handbuch Pferd*, Red.: P. Thein, BLV, München, 1990.
- Sertkaya, O.F., "Eski Türk Kültüründe At", *Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık*, Ed. Emine Gürsoy-Naskali, İstanbul, 1995, s. 25-30.
- Sümer, E., *Türklerde Atçılık ve Binicilik*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1983.
- Tanerî, A., *Türkiye Selçukluların Kültür Hayatı*. Bilge Yayınları, Konya, 1977.
- TDK, *Derleme Sözlüğü XI*, TDK Yayını, Ankara, 1979.
- TDK, *Tarama Sözlüğü VI*. TDK Yayını, Ankara, 1972.

- Tutel, E., *At ve Atçılık*. İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.
- Türkmen, M., "Geçmişten Günümüze Türklerde Rahvan (Yorga) Binicilik", *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, III, 4 (1998), s. 53-64.
- Türkmen, M., *Türklerde Geleneksel Atlı Sporların Yapılışı, Kaynağı ve Bilinmeyen Yeni Boyutları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, İstanbul, 1996.
- Uluç, I., "Atlarımızın Taşıma Aracı: Van", *Küheylan*, 8 (Mayıs 1998), s. 34-35.
- Uzunçarşılı, I.H., *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapukulu Ocakları*. I-II, TTK Yayını, Ankara, 1988.
- Vasary, I., "Türkçe At ve Atçılık Terimlerinin Rusçaya Tesiri", *Türk Kültüründe At ve Atçılık*, Ed. Emine Gürsoy-Naskali, İstanbul, 1995, s. 34-43.
- Yıldıran, I., "Rahvan Binicilik", *Türkiye Geleneksel Spor Dalları Federasyonu 1997/1998 Faaliyet Raporu*, (İstanbul, 1999), s. 82-84.
- Yıldıran, I., *Tarihi Kaynakları Açısından Türk Spor Kültürü*. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1986.
- Yıldıran, I., "Uygulama Nedenleri ve Fonksiyonları Bakımından Türk Kültürünün Erken Devirlerinde Bazı Sportif Aktivitelerin Görünümü", *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, I, 2 (1996), s. 47-57.